Хорхе Луїс Борхес

Чорнильне Дзеркало

Історія стверджує, що найжорстокішим з-поміж правителів Судану був Якуб Хворобливий, який віддав країну на поталу єгипетських збирачів податку і який помер у одній з кімнат свого палацу на чотирнадцятий день місяця бармахат 1842 року. Дехто вважає, що чарівник Абдар-Рахман-аль-Масуді (ім'я якого можна перекласти як Слуга Милосердного) убив його кинджалом чи отрутою, але природна смерть вірогідніша, бо ж недарма прозивали його Хворобливим. Принаймні капітан Річард Френсіс Бартон зустрічався з тим чарівником 1853 року, і ніби чарівник розповів йому таке:

"Це правда, що я страждав у неволі в замку Якуба Хворобливого через змову свого брата Ібрагіма, при віроломній і марній запомозі негритянських вождів з Кордофана, які зрадили його. Мій брат поліг від меча, на закривавленій шкурі справедливості, але я кинувся до ненависних ніг Хворобливого і мовив йому, що я чарівник і коли він подарує мені життя, то покажу йому картини і з'яви дивовижніші, аніж "Фанусі хіджа" (чарівний ліхтар). Лиходій зажадав натомість випроби. Я попросив очеретяне перо, ножиці, великий аркуш венеціанського паперу, ріг з чорнилом, пічечку, кілька коріандрових зерен та унцію ладану. Тоді порізав аркуш на шість смужок, написав замови та заклинання на п'яти, а на шостій слова з уславленого Корану:

"Відхилили ми твою завісу, і вигляд очей твоїх проймає". Потім намалював магічний квадрат на правій долоні Якуба і попросив його стулити її, щоб утворилася заглибина, і налив у те чарівне коло чорнила. Я запитав його, чи бачить він своє відображення в колі виразно, і він відповів, що бачить. Я сказав йому не підводити очей. Запалив коріандр, спалив ладан у пічці, потім попросив назвати те, що хоче бачити. Він подумав і сказав: дикого коня, найпрекраснішого з тих, що пасуться на

пасовиськах довкола пустелі. Глянув і побачив затишне зелене поле, а тоді й коня, що наближався, прудконогого, як леопард, і з білою цяткою на лобі. Він зажадав від мене цілого табуна цих чудових коней, досконалих, як і перший, і побачив на обрії стовп куряви, а тоді й табун. І я зрозумів, що врятував своє життя.

Щойно займався день, як два воїни входили до моєї камери і вели мене до покоїв Хворобливого, де вже чекали кадило, жаровня і чорнило. Так він загадував, а я являв йому всі картини світу. Ця мертва людина, яку я ненавидів, мала в своїй руці все, що бачили померлі і бачать живі: міста, краєвиди й царства, на які ділиться земля, скарби, заховані в її надрах, кораблі, які міряють море, інструменти для музики, хірургії та війни, чарівних жінок, непорушні зірки й планети, барви, що ними невірні малюють свої ненависні образи, мінерали й рослини з таємницями і властивостями, які в собі приховують, срібних янголів, які живуть тільки вшануванням Всевишнього, роздавання нагород у школах, зображення птахів та царів у серці пірамід, тінь від бика, що утримує землю, і яку відкидає риба під биком, пустелі аллаха милосердного. Він бачив дива, які годі описати, як-от: вулиці, освітлені ліхтарями, і рибу-кита, яка вмирає від крику людини. Якось він звелів показати йому місто, яке називається Європа. Я показав йому найважливішу його вулицю, і, схоже, саме в тому вируючому потоці людей у чорному, серед яких багато хто в окулярах, він уперше побачив Потаємного.

Ця постать, іноді в суданському одязі, іноді в мундирі, але з неодмінною хусткою на обличчі, відтоді почала з'являтися у видивах. Вона завжди була присутня, і ми не могли второпати, хто то. Образи чорнильного дзеркала, спершу нетривкі й застиглі, стали чіткішими, вони виконували мої накази незабарне, й тиран міг бачити їх виразно. Хоча зазвичай нас це виснажувало. Жахливі картини сцен стомлювали. То були виключно страти, шибениці, каліцтва, насолоди ката й ошуканця.

Отак дійшли ми до ранку чотирнадцятого дня місяця бармахат. Чорнильне коло було на долоні, ладан вкинутий до вогню, зерна коріандру спалені. Ми були самі. Хворобливий зажадав показати невблаганну і страшну страту: його душа того дня прагнула побачити чиюсь смерть. Я показав йому солдатів з барабанами, розстелену телячу шкуру, людей, втішених видовиськом, ката з мечем справедливості. Він здивувався, коли побачив його, і сказав: "Це Абу Кір, той, що стратив твого брата Ібрагіма, що завершить тобі роковане, коли я матиму здатність викликати ці образи сам". Зажадав привести стратенця. Коли його привели, він перемінився в обличчі, бо то була людина, обличчя якої окривала хустка. Він наказав мені, перш ніж стратенця скарають, зняти з нього машкару.

Я впав до його ніг і мовив: "О велителю часу, о сутносте й підсумку часів. Ця людина не така, як інші, бо ми не знаємо ні її імені, ні імені її батьків, ні міста, з якого вона родом; тож я не насмілюся його торкнутися, щоб не впасти в гріх, а потім за нього розплачуватись". Засміявся Хворобливий і пообіцяв, що візьме провину на себе, якщо потрібно. Присягнувся й на Корані. Тоді я звелів стратенця роздягти і зв'язати на розісланій телячій шкурі, а тоді зірвати машкару. Так усе й зробили. Вражений Якуб міг нарешті побачити те обличчя,— його власне. Він перестрашився і сполотнів. Я спинив його тремтячу долоню своєю твердою рукою і звелів далі дивитися на свою смерть. Дзеркало заполонило його: він і не намагався відвести погляду чи вилити чорнило. Коли у видиві меч упав на голову злочинця, він зойкнув голосом, який не збудив у мені й крихту милосердя, і впав на землю мертвий.

Слава Аллахові невмирущому, який тримає у своїй руці два ключі: безмежного Прощення і невідворотної Кари".